

Amazonka na diecie

cz. I

Ekologia żywienia amazonek w naturalnym środowisku

Dr n. przyr. Iwona Palczewska

W moich poprzednich artykułach poświęconych żywieniu ar opisywałam spotykaną w tej grupie papug wąską specjalizację żywieniową. Amazonki przyjęły odmienną strategię. O ile wiele gatunków ar specjalizuje się wąsko w spożywaniu określonego pokarmu, np. orzechów jednego gatunku palmy, to amazonki starają się wykorzystywać jak najszerszy wachlarz dostępnego pokarmu. Wszystkie jednak reprezentują spójną „linię” dietetyczną, która bardzo, ale to bardzo przypomina lansowane wśród ludzi modne trendy „zdrowego” żywienia – diety wegetariańskie i makrobiotyczne.

AMAZONKA W LESIE DESZCZOWYM

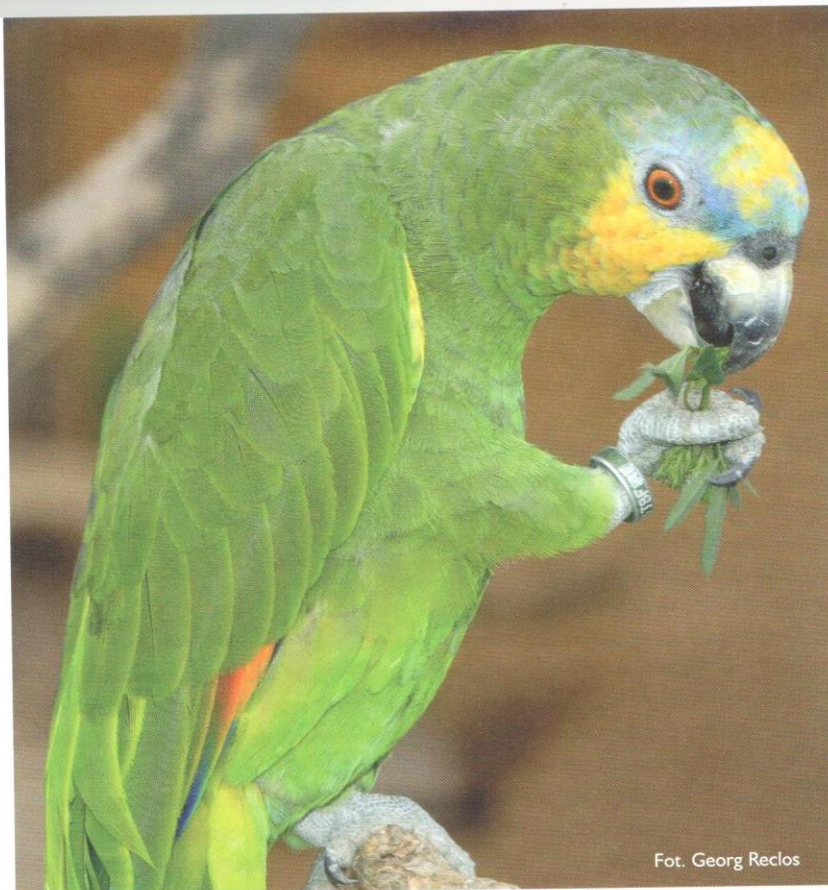
Do rodzaju amazonki (*Amazona*) należy 29 gatunków papug. Większość z nich zamieszkuje wilgotne tropikalne lasy deszczowe, a konkretnie górne ich piętro – ko-

rony drzew. Tam również zbierają pożywienie, rzadko schodząc niżej i praktycznie nie schodząc na ziemię. Typowym przedstawicielem mieszkańek tego biotopu jest amazonka niebieskoskrzydła (*Ama-*

zona vittata). Jest to gatunek endemiczny, krytycznie zagrożony wyginięciem, występujący tylko na wyspie Puerto Rico, a konkretnie na powierzchni 16 km² (obszar mniej więcej wielkości Ciechocinka),

w Górach Luquillo znajdujących się w rezerwacie Caribbean National Forest. W roku 2004 na wolności żyło zaledwie 30-35 osobników. Jest to i tak duże osiągnięcie programów ochrony gatunku, bowiem w 1975 roku było zaledwie 13 osobników! Szczegółowe badania żyjących na swobodzie amazonek niebieskoskrzydłych wykazały, że ich dieta składa się z kwiatów (z nektarem), owoców i nasion wiecznie zielonych i okresowo zrzucających liście drzew, krzewów i pnączy oraz kory i warstwy tyka z drzew. Większość pokarmu zbierana jest w koronach drzew i składają się na nią przede wszystkim mięsiste owoce otaczające nasionami palmy *Prestoea montana*, zielone pestkowce jednego z gigantów wśród drzew, dorastającego do 30 metrów wysokości *Dacryodes excelsa*, zwanego drzewem terpentynowym ze względu na aromatyczną, palną żywicę, którą wykorzystywano do wyrobu świec oraz krzewu *Matayba domingensis*, zwanego na Puerto Rico z nieznanego powodu negra lora, czyli czarna papuga. Uzupełniają ją owoce drzew i krzewów: pomarańczowe jagody *Rhedia portoricensis*, skórzaste torebki zawierające okryte czerwonym miąższem nasiona *Clusia gundlachii*, zebrane w grona brunatnordzawe jagody krzewu *Miconia sintenisii* i szorstkie jak małe kiwi, jasnobrązowe owoce endemicznego na Puerto Rico drzewa lub krzewu *Marcgravia sintenisii*, zwanego po hiszpańsku żabią trzcina. Drzewo to dostarcza papugom także pożywienia w postaci liści, gałązek i kory. Lubiane są także owoce, liście, gałązki i kora drzewa *Clusia grisebachiana*, kwiaty krzewu *Alchornea latifolia*, którego liście zawierają potencjalny lek przeciwnowotworowy, kwiaty *Magnolia splendens*, *Micropholis garciniaefolia*, kwiaty, gałązki i liście pnącza *Piptocarpha tetrantha*, kora krewniaka kawy, krzewu *Psychotria berteriana* oraz pączki i słodkie nasiona zawarte w strąkach drzewa *Inga vera*.

Inną typową amazonką zamieszkującą górne piętro tropikalnego lasu deszczowego w głębi lądu jest amazonka dominikańska (*Amazona arausiaca*), dzieląca miejsce zamieszkania – las deszczowy pokrywający góry w głębi wyspy Dominika, z największą amazonką i jedną z najrzadszych papug świata – amazonką cesarską (*Amazona imperialis*). Na świecie żyje 750-800

Fot. Georg Reclus

amazonek dominikańskich, a amazonek cesarskich naliczono w 2003 roku zaledwie 150. O ile amazonka cesarska zamieszkuje szczyty gór na wysokości 600-1300 m n.p.m., to amazonka dominikańska rzadko wkracza na obszary położone wyżej niż 800 m n.p.m. Ulubionym pokarmem amazonki cesarskiej są owoce i nasiona najpopularniejszych drzew lasu deszczowego: drzewa średniego piętra *Tapura antillana* i *Licania ternatensis*, noszące lokalną nazwę o groźnym brzmieniu – bois diable, czyli diabelskie drzewo, oraz z wyższego piętra: zielone owoce *Dacryodes excelsa*, ciemnofioletowe *Clusia venosa*, brązowe lub żółte skórzaste owoce z 1-3 nasionami w środku, należące do *Symphonia globulifera* oraz owoce i młode liście górskich palm *Euterpe dominicana* i *Euterpe globosa*. Dodatkowo do takiej diety są smakiem i wyglądem przypominające czarne porzeczki owoce leczniczego drzewa *Simarouba amara* oraz należące do rodziny wilczomleczowatych, wydzielającego białe mleczko i stosowanego na Karaibach jako afrodyzjak, krzewu *Richeria grandis*. Uzupełniają ten zestaw owoce i nasiona innych krzewów, jak *Chimarrhis cymos* i *Pouteria palladia*, a także przypominające orzeszki pistacjowe nasiona *Amanoa caribaea*.

Dieta amazonki dominikańskiej jest bogatsza i oprócz wyżej wymienionych zjada ona również zielone owoce rośliny *Cordia elliptica* i jej krewniaka *Cordia laevigata*

oraz strąki *Pithecellobium jupunba*, drzewa o liściach przypominających naszą robinie. Amazonki dominikańskie jedzą też pączki nanercza zachodniego (*Anacardium occidentale*), z którego my, ludzie, raczej wolimy nasiona, tzw. orzechy nerkowce lub praktycznie w Polsce nieznanne, czerwone, zgrubiałe osadniki kwiatowe, które co prawda są cierpkie i gorzkie, ale bogate w karotenoidy i po specjalnym przygotowaniu można z nich robić dżemy lub soki. Kolejnym daniem na obfitym tropikalnym stole amazonek dominikańskich są owoce *Pouteria multiflora*, które zanim dojrzeją, do złudzenia przypominają niedojrzałe, zielone orzechy włoskie, ale cienka warstwa słodkawego miąższu kryje kilka pestek, a po dojrzeniu zmienia kolor na żółty. W skład diety amazonki dominikańskiej wchodzi też nasiona drzew i krzewów należących do tej samej rodziny co fasola: *Ormosia monosperma*, której jaskrawe, czerwono-czarne, błyszczące „fasolki” są tak piękne, że wykorzystywane są do wyrobu biżuterii i *Ormosia krugii* z białymi nasionami, a także wielkie brązowe „fasole” *Dussia martinicensis*. Menu uzupełniają dania dość ryzykowne dla zdrowia: niepozorne owoce *Buchenavia capitata*, drzewa, którego liście zawierają alkaloidy o właściwościach cytotosycycznych i przeciwwirusowych, badane pod kątem m.in. zastosowań w leczeniu zakażenia wirusem HIV, owoce i pączki *Lonchocarpus spp.*, które zawierają truciznę – rotenon,

wykorzystywany jako ekologiczny insektycyd oraz owoce ostrokrzewu *Ilex macfadonii* i anturium z rodziny obrazkowatych, *Anthurium sp.*, krewnych dobrze znanych nam trujących roślin ozdobnych.

Niestety amazonki dominikańskie nie gardzą również uprawianymi przez człowieka cytrusami, co powoduje, że są zniechęcone przez farmerów i nie sprzyja to realizacji programów ochrony gatunku. Amazonki dominikańskie żerują zarówno na szczytach drzew, jak i w środkowym piętrze lasu. Widywane były także na ziemi, gdzie poszukiwały młodych pędów.

Amazonki cechuje duża elastyczność zachowań, zdolność do dostosowania swej diety do aktualnej podaży pokarmu określonego rodzaju, zwłaszcza tam, gdzie warunki środowiskowe wykazują znaczną sezonowość. Przykładem jest amazonka liliogłowa (*Amazona finschii*), kolejny zagrożony wyginięciem gatunek zamieszkujący zachodnie wybrzeża Meksyku. Amazonki te porę suchą spędzają u podnóża gór, na wysokości 500-1000 m n.p.m., w wilgotnych lasach częściowo zrzucających liście, a z chwilą, gdy w suchych lasach nadbrzeżnych nastanie pora deszczowa, migrują na odległość 30-50 km ku wybrzeżom Pacyfiku. Badania warunków życia populacji amazoнок liliogłowych wykazały znaczną sezonową zmienność dostępności pokarmu, jak również jego zróżnicowanie. Bywały lata suche i ubogie w inne pokarmy, w których aż 60-70% diety piskląt stanowiły nasiona spokrewnionego z naszym grabem drzewa *Astronium graveolens*. Taka huśtawka warunków, w jakich żyją amazonki, wpływa również na ich rozród – w roku 1999 przeciętna para wyprowadziła 1,3 pisklęcia, a w następnym, 2000 roku, zaledwie 0,3 pisklęcia. Dane te wskazują, jak ciężkie warunki stwarza amazonkom takie sezonowo zmienne środowisko. Siedmioletnie obserwacje wykazały, że na przeciętną parę lęgów przypada rocznie 2,6 jaja, ale zaledwie 0,72 usamodzielnionego potomka.

Jeszcze bardziej zapalonym nomadem jest amazonka żółtobrucha (*Amazona xanthops*) zamieszkująca brazylijski interior, gdzie spotkać ją można zarówno na z rzadka zadrzewionych trawiastych sawannach (cerrado), jak i w buszu porośniętym ciernistymi krzewami, w gajach

Fot. Georg Reclos

palmowych *Mauritia sp.* i w lasach galeriowych, gdzie żywi się owocami i nasionami drzew *Anacardium*, *Salacia crassifolia* i *Astronium fraxinifolium*, podkrađa niedojrzałe owoce guawa (*Psidium sp.*) i spędza całe tygodnie na plantacjach, gdzie dojrzewa mango. Będąc ciągle w drodze, jest w stanie wykorzystać każdą nadarżającą się okazję do zdobycia pożywienia.

Amazonka na kaktusie, czyli amazonki z obszarów półpustynnych

Istnieją gatunki amazoнок, które zamieszkują mało gościnne obszary, w ogóle niekojarzące się ze środowiskiem tropikalnych papug – skaliste wysepki i suche obszary półpustynne pokryte suchymi zaroślami kolczastych krzewów, kaktusami i z rzadka większymi drzewami wyrastającymi na piaszczystej glebie. Jedną z nich jest amazonka wenezuelska (*Amazona barbadensis*). Czasami w Polsce mianem amazonki wenezuelskiej są błędnie określane amazonki modrobrewne (*Amazona amazonica*), jednak, w przeciwieństwie do nadal dość pospolitej amazonki modrobrewnej, amazonka wenezuelska jest gatunkiem zagrożonym wyginięciem – zostało tych ptaków niewiele ponad 2 000. Są rozsiane na północnych wybrzeżach

Wenezueli, pobliskich wyspach Margarita, La Blanquilla i wysepkach należących do Północnych Antyli.

Jak przystało na mieszkankę krainy kaktusów, amazonka wenezuelska ma kaktusy również w swoim jadłospisie: zarówno owoce, jak i szczyty młodych pędów dorastającego do 9 metrów wysokości *Lemaireocereus griseus*, słodkie, o czerwonej skórcie i białym mięszu owoce osiagającego 10 m wysokości *Cereus repandus* i małe, podłużne owoce wyrastające z cefalium kulistych kaktusów z rodzaju *Melocactus*. Na wyspie Margarita obserwowano amazonki jedzące nasiona, kwiaty, owoce, nektar i młode pędy co najmniej 5 gatunków kaktusów: *Ritterocereus griseus*, *Subpilocereus repandus*, *Pilocereus lanuginosus*, *Melocactus lobelii* i *M. caesius*. W sezonie owoce cereusów mogą stanowić główny pokarm amazoнок, zwłaszcza owoce *Ritterocereus griseus* uważane są za krytyczne całoroczne źródło pokarmu – tam gdzie nie ma owocujących kaktusów, nie ma i amazoнок. Oprócz tego amazonki te żywią się nasionami licznych roślin strączkowych – nasionami wyjadanymi ze strąków brezyłki *Caesalpinia coriaria*, *Crotalaria incana*, *Acacia tortuosa*,

Fot. Andrzej Kruszewicz

Leucaena leucocephala, *Platymiscium diadelphum*, *Pithecellobium unguis-cati* *Piptadenia flavia* i *Piscidia piscipula* czy *Prosopis juliflora*, które zawierają wyjątkowo dużo trucizn – inhibitorów trypsyny i fitohemaglutynin. Dietę uzupełniają: skrzydlate nasiona *Bulnesia arborea*; strąki pięknie żółto kwitnącej *Tabebuia chrysantha*; kwaśne owoce niskiego drzewa lub krzewu *Malpighia puniceifolia*; przypominające z wyglądu duże czereśnie z 3 pestkami w środku, zebrane w gronach, jak jarzębina, czerwone owoce *Bourreria succulenta*; wyglądające jak pęknięte wzdłuż na 3 części sliwki węgierki owoce *Casearia tremula*; zielone, kanciaste owoce gwajakowca (*Guaiacum officinale*); żółte, o wyglądzie małych jabłuszek, owoce ciernistego krzewu *Zizyphus spina-christi* i jego bliskiego krewnego *Zizyphus mauritania*; owoce krewnego jadalnych kaparów – *Capparis coccolobifolia* i *Capparis odoratissima* oraz białe, obfitujące w nektar i wyrastające wprost z pnia kwiaty *Crescentia cujete*, a także pomarańczowe, gruszkowate owoce migdałeczniaka morskiego (*Terminalia catappa*). Powodzeniem cieszą się także pożywne, zawierające dużo białka i tłuszczu (38%), oskrzydłone nasiona drzewa *Moringa oleifera*, którego trójdzielne strąki mogą mieć długość nawet 120 cm oraz niewielkie, podłużne, o twardej, skórzastej, żółto-pomarańczowej skórce i bardzo aromatycznym miąższu owoce drzewa *Spondias mombin*. Wyciąg leczniczy z tej ostatniej rośliny, spotykany w handlu pod nazwą ubos, ma działanie przeciwwzapalne, przeciwbakteryjne, przeciwutleniające i przeciwbiegunkowe (ściągające).

Niestety amazonki wenezuelskie gustują również w uprawianych przez człowieka owocach mango, granatach, papajach i awokado, a także w uprawianych lokalnie owocach pigwicy właściwej (*Manilkara zapota*), zwanych sapodilla, jednych z najśodszych owoców na świecie. Są to jagody o brunatnej, niejadalnej skórce i czerwono-brązowym miąższu tak miękkim i delikatnym, że owoc ten nie nadaje się do długiego transportu. Ogromne, o ciężarze dochodzącym do 7 kg, kolczaste owoce flaszowca miękkościernistego (*Annona muricata*), o zielonej skórce, białym miąższu i licznych czarnych trujących pesteczkach, są nie tylko smaczne. Smakują

jak delikatny krem poziomkowo-ananasowy, ale drzewa uprawiane są także dla celów przemysłu farmaceutycznego i kosmetycznego – wyciągom z liści i sproszkowanym pędem sprzedawanym pod nazwą „Graviola” przypisuje się cudowne właściwości przeciwnowotworowe i lecznicze. Nic więc dziwnego, że zniszczenia powodowane przez amazonki wenezuelskie nie są mile widziane przez plantatorów. Jednak tym, co przyczyniło się do przetrzebienia populacji amazonek na wyspie Aruba, był ich apetyt na... proso. Amazonki wenezuelskie żerują także na polach kukurydzy, a w okresach szczególnej suszy i głodu – zalatują do wsi i kradną jedzenie wprost ze stołów.

Nie one jedne są uznawane za szkodników zbiorów rolnych – amazonki skromne (*Amazona farinosa*) są tępione przez właścicieli upraw kukurydzy, bardzo już rzadki podgatunek amazonki kubańskiej (*Amazona leucocephala hesternia*), żyjący na wyspie Cayman Brac, oskarżany jest o niszczenie upraw mango, a amazonki modrobrowe (*Amazona amazonica*), oprócz mango i pomarańczy – także upraw kakaowca.

W suchych rejonach porośniętych drzewami iglastymi amazonki żywią się nasionami wyjadanymi z szyszek, często niedojrzałych, ryzykując sklejenie dzioba i piór wyciekającą żywicą. Tak postępuje np. skrajnie zagrożony wyginięciem podgatunek amazonki kubańskiej (*Amazona leucocephala bahamensis*), żyjący na wyspach Abaco i Wielka Inagua. Biotop zamieszkiwany przez te amazonki jest bardzo niegościnny – są to skaliste wysepki, zbudowane z koralowych skał wapiennych, po-

rośnięte suchymi lasami i zaroślami tracącymi liście w porze bezdeszczowej. Lasy na wyspie Abaco są tak zniszczone przez huragany i cyklony, że amazonki tam żyjące, z braku dziupli, zakładają gniazda na ziemi, między kamieniami. Jest to jedyna na świecie tak gniazdująca populacja amazonek. Kiedy Krzysztof Kolumb w 1492 roku wylądował po raz pierwszy w Nowym Świecie, opisał wielkie stada tych amazonek, a obecnie na wyspie Abaco żyje najwyżej 1200, a na Wielka Inagua 400-500 osobników. Oprócz niedojrzałych nasion sosny *Pinus caribaea* var. *bahamensis*, amazonki te odżywiają się także innymi, potencjalnie groźnymi dla zdrowia roślinami, np. owocami krzewu *Metopium toxiferum*. Sam owoc, pomarańczowy pestkowiec, średnicy około 1,5 cm, jest jadalny, ale kontakt z pozostałymi częściami rośliny – liśćmi i korą pokrytymi ciemną żywicą, grozi poważnym podrażnieniem skóry i śluzówek. Co więcej, owoce pozostają na roślinie długo po osiągnięciu dojrzałości i już w sierpniu i wrześniu również pokrywają się trującą żywicą, więc pozyskanie i wybór tego pokarmu wymaga od ptaków dużego doświadczenia. Pozostałą część diety amazonek z Bahamów stanowią owoce kilkunastu lokalnie rosnących drzew i krzewów, m.in. żółtopomarańczowe jagody *Duranta repens*, czarne i czerwone pestkowce *Tetrazygia bicolor* i *Bursera simaruba*.

Ostatnie badania genetyczne wykazały, że gatunek ten różni się bardzo od innych przedstawicieli rodzaju *Amazona*, jest bliższy pionom (*Pionus*) i postulowane jest wydzielenie go do odrębnego rodzaju pod nazwą *Salvatoria xanthops* (przyp. aut.). ■

www.kankan.pl

SKLEP WYSYŁKOWY
HURTOWNIA ZOOLOGICZNA

KANKAN - Wrocław, Joanna Jeziorek
tel./fax. 071 354 36 98, 0601 57 38 18,
w godz. 10.00-18.00

SPECJALIZUJEMY SIĘ W ASORTYMENTCIE
DO CHOWU I HODOWLI PTAKÓW
EGZOTYCZNYCH:

Najlepsze europejskie karmy (Vadigran, CeDe, NatMin)
i wszelkie akcesoria. Kompletną ofertę wysyłamy
hodowcom pocztą.

HODOWLA DUŻYCH PAPUG

